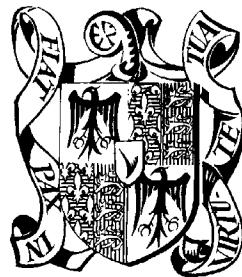

ANTIPHONALE ROMANUM
SECUNDUM LITURGIAM HORARUM
ORDINEMQUE CANTUS OFFICII DISPOSITUM
A SOLEMENSIBUS MONACHIS PRAEPARATUM
TOMUS ALTER

LIBER HYMNARIUS
CUM INVITATORIIS
& ALIQUIBUS RESPONSORIIS

SOLES MIS
MCMLXXXIII

DECRETUM QUO APPROBATUR
«ORDO CANTUS OFFICII»

Cantum gregorianum, ab Ecclesia ut Liturgiæ Romanæ proprium agnatum, principem locum habere in actionibus liturgicis constitutio de Sacra Liturgia expresse declarat (n. 116).

Ut hoc musicæ sacræ genus servetur et opportune adhibeatur, præsertim post novos libros liturgicos, ad mentem Concilii Vaticani II instauratos et editos, Sacra hæc Congregatio pro Sacramentis et Cultu Divino elementa plurima statuit, quibus Antiphonale Romanum necnon ceteri libri cantus Officii novæ rerum condicioni accommodentur et nullus textus cantus gregoriani deperdatur.

Sacra hæc Congregatio, de mandato Summi Pontificis IOANNIS PAULI II, decernit proinde, ut, qui celebrationem Liturgiæ Horarum lingua latina peragunt, novam hanc ordinationem in disponendis cantibus ad illam pertinentibus sequantur.

Contrariis quibuslibet minime obstantibus.

Ex ædibus Sacræ Congregationis pro Sacramentis et Cultu Divino, die 25 martii 1983, in sollemnitate Annuntiationis Domini, anno iubilæo humani generis Redemptionis ineunte.

Iosephus Card. Casoria,
præfectus

† Vergilius Noe
Archiep. tit. Voncariensis
a Secretis

Hic Liber Hymnarius imprimitur cum approbatione Sacræ Congregationis pro Sacramentis et Cultu Divino, data per litteram Prot. 141/82, die 24 iunii 1982.

© 1983, Abbaye Saint-Pierre de Solesmes.
© 1983, Desclée, Paris-Tournai.

Abbaye Saint-Pierre de Solesmes,
F-72300 Sablé-sur-Sarthe, France.

ISBN 2-85274-076-1

Numeri uncini
Horarum.

Instaurata
optatam fru
proprium se
cantu adhuc
n. 116, «ut p

Quare pos
novum Grad
Ordine Cantu
Officium Di
gregorianam

Huius ver
Liber Hymna
tamen temp

Hymnoru
typicam me
scilicet vel re
miretur com
et textus in
quando text
traditionis al
copioso dep
Romano usita

Invitatori

Invitatori
cotidianæ,
Officio lecti
Pro opportu
poterit, qua

De more

Antiphon
temporum
more respon
nunt, quæ

PRÆNOTANDA

Numeri uncinis inclusi numeris respondent Institutionis generalis de Liturgia Horarum.

Instauratam auctoritate Concilii Vaticani II liturgiam, ut optatam fructuum copiam afferre valeret, magni referebat proprium sese exprimendi modum posse servare, illo nempe cantu adhuc utendo quem Constitutio Sacrosanctum Concilium, n. 116, «ut proprium liturgiæ romanæ agnoscit».

Quare post editum *Ordinem Cantus Missae* (1972) iuxta quem novum *Graduale Romanum* typis impressum fuit, nunc cum *Ordine Cantus Officii*, in lucem prodiente *Antiphonali Romano*, Officium Divinum celebrari poterit instaurata forma, iuxta gregorianam, antiquam sane at semper iucundam, melodiam.

Huius vero *Antiphonalis Romani* una pars, præsens scilicet *Liber Hymnarius*, etsi non prior iuxta logicam rationem, prior tamen tempore præsto fieri potuit.

Hymnorum metri natura aptationem cuiuslibet strophæ ad typicam melodiam semper sinit. Alii vero textus, antiphonæ scilicet vel responsoria, propria melodia ornantur: nemo itaque miretur comperta diversitate inter aliquot huiuscmodi textus et textus in voluminibus *Liturgiae Horarum* impressos. Etenim quando textus illic impressus a repertorio genuinæ gregorianæ traditionis aberat, textus alius, paris autem sensus, ex illo fonte copioso depromptus, suffectus est, iuxta modum in *Graduali Romano* usitatum.

Invitatoria

Invitatorium locum suum habet initio totius cursus orationis cotidianæ, scilicet præponitur aut Laudibus matutinis aut Officio lectionis, prout alterutra actio liturgica diem inchoat. Pro opportunitate tamen, psalmus cum sua antiphona omitti poterit, quando Laudibus præponendus est (35).

De more stant omnes, dum cantatur invitatorium.

Antiphona ad invitatorium iuxta diversitatem dierum et temporum liturgicorum variatur (36). Psalmus invitatorius more responsoriali cantatur (34): cantores antiphonam propo-nunt, quæ immediate a choro, ad libitum, repetitur. Deinde

cantor vel cantores canunt unamquamque stropham psalmi et versum *Gloria*, iuxta tonum post antiphonam indicatum. Expleta unaquaque stropha, chorus antiphonam ex integro repetit.

Antiphonæ in notis D (re), E (mi), F (fa) vel G (sol) terminantur. Pro quacumque autem nota finali, G excepta, plures inveniuntur toni pro psalmo xciv decantando, quorum tenores variantur secundum chordam in antiphona dominantem, videlicet:

— pro antiphonis in D terminantibus:

tonus D, cum tenore psalmi D (re);
tonus II, cum tenore psalmi F (fa);

— pro antiphonis in E terminantibus:

tonus E, cum tenore psalmi E (mi);
tonus IV* et IV**, cum tenore psalmi G (sol);
tonus IV, cum tenore psalmi A (la);
tonus III, cum tenore psalmi B (si);

— pro antiphonis in F terminantibus:

toni VI, VI* et VI**, cum tenore psalmi A (la);
tonus V, cum tenore psalmi C (ut);

— pro antiphonis in G terminantibus:

tonus VII, cum tenore psalmi D (re).

Toni vero, vel pro antiphona terminata in D (re) cum tenore psalmi A (la), vel pro antiphona terminata in G (sol) cum tenore psalmi C (ut), in genuina traditione gregoriana minime inveniuntur.

Pro tonis E, IV*, VI et VII, additur alter tonus ad libitum adhibendus.

Tempore paschali, antiphona saltem unum *alleluia* habet in fine. Sed cum omnes melodiæ traditæ liberam additionem vel suppressionem istius *alleluia* minime ferant, aliquando duo textus inveniuntur, qui eandem retinent significationem, unus cum *alleluia* et alter sine *alleluia*, sive pro tempore paschali sive pro tempore per annum.

Præter psalmum xciv, a primævis traditum, proponuntur et alii psalmi, xcix nempe, LXVI et XXIII, qui, tonis propriis non gaudentes, canuntur ut psalmi ordinarii, secundum tonum unicuique antiphonæ inscriptum, videlicet II, III, IV, V, VI et VII; quando antiphona tono D assignatur, utatur VII; tono vero E, IV.

Hym
Hym
tes, nur
Sacrosan
lyrica a
constitu
singulor
Officii
animos
litterari
præcip

Hym
introdu
cuique
iucund

Omn
canunt
alternat
doxolo
person

Hym
usu tra
quæ h
pronun
gratia,

Hym
tantum
melodi
notis c

Hym
gregor
attenta
invent
G (sol
haud
antiph

Hymni

Hymni, iam perantiqua traditione in Officio locum obtinentes, nunc retinentur (cf. Conc. Vat. II, Const. de sacra Liturgia, *Sacrosanctum Concilium*, n. 93). Revera, non solum sua natura lyrica ad Dei laudem nominatim destinati sunt, sed partem constituunt popularem, quin etiam plerumque Horarum vel singulorum festorum individuam indolem magis quam aliæ Officii partes statim demonstrant, et ad piam celebrationem animos movent et alliciunt. Quam efficacitatem auget sæpe litteraria pulchritudo. Præterea in Officio hymni sunt veluti præcipuum poeticum elementum, ab Ecclesia conditum (173).

Hymnus cantatur initio uniuscuiusque Horæ, post versum introductionis et dato casu post invitatorium, ut det suum cuique Horæ vel festo velut colorem, et initium facilius et iucundius orationi præbeat (42).

Omnis participantes stant dum hymnus cantatur. Strophæ canuntur sive alternantibus cantoribus cum choro, sive alternante dimidia parte chori cum altera parte. Omnes simul doxologiam canere possunt, quæ de more ad eandem personam divinam dirigitur, ad quam ipsæ strophæ (174).

Hymni melodiis eiusdem numeri et metri adornantur, quæ usu traditæ sunt (177). Cum metrus elisionem exigit syllabarum, quæ hypermetricæ dicuntur, italice notantur litteræ, quæ pronuntiari nequeunt, salva quidem integritate sensus: verbi gratia, verbum «vitia» nequit transformari in «vita».

Hymnorum, qui metro melodique simplici gaudent, prima tantummodo strophæ notis ornatur. Ceteræ strophæ eadem melodia canuntur. Ceteris vero casibus strophæ omnes propriis notis ornantur.

Hymni huius libri generatim assignantur uni ex octo modis gregorianis. Nihilominus nonnulli numero non afficiuntur, attenta indole speciali modalitatis eorum. Præter octo tonos inveniuntur itaque hymni nonnulli in terminazione D (re) aut G (sol), qui, definitiones usitatas modorum in nota finali D et G haud servantes, signati sunt littera D, ad instar quarundam antiphonarum, quæ in Antiphonali reperiuntur.

Hymni de more cum *amen* concluduntur, iuxta sequentes tonos cantatum:

1, 2, D: A-men. 3, 4: A-men. 5, 6: A-men. 7, 8, D: A-men.

Attamen, attenta indole musicali, *amen* omitti potest.

Sequentiæ nonnullæ tamquam hymni adhibitæ sunt. Quo in casu, melodia mutatur post binas strophas et non dicitur *amen* in fine, præterquam in recentioribus sequentiis *Dies irae* et *Stabat*.

In Officio temporis per annum, ad consulendum varietati, duplex cursus hymnorum ad omnes Horas institutus est, alternis hebdomadis adhibendus (175). Præterea in Officio lectionis duplex cursus hymnorum temporis per annum invectus est, prout hymni nocte vel die cantantur (176).

Cum hymni quidam Proprii sanctorum raro cananatur atque difficultates nonnullas de facto præbere possint, semper permittitur, in memoriis obligatoriis et in memoriis ad libitum, hymnos sumere de Communi, loco hymnorum priorum.

Hymni quidam, vel partes hymnorum iam a fidelibus in usu communiter recepti sunt, videlicet *Vexilla regis*, *Pange lingua*, *Panis angelicus* (ex hymno *Sacris sollemniis*), *O salutaris hostia* (ex hymno *Verbum supernum*). Quorum hymnorum, ad maiorem participationem in cantu fovendam, duæ versiones proponuntur, pro opportunitate iure adhibendæ: una, cum textu melodicaque instauratis, altera, cum textu melodicaque immutatis.

Hymnus *Te Deum*, qui cantatur in fine Officii lectionis, præbetur post responsoria in tono antiquo et in tono recentiori.

Responsoria

Ut eximum repertorium responsiorum in cantu gregoriano in usum servetur, utque illi, qui nocturnum Officium quibusdam diebus sollemnibus canunt, Officium proprium lectionis iisdem diebus canere adhuc valeant, proponuntur in huius libri appendice, donec editio repertorii magis completi iuxta postulata Concilii (Const. de sacra Liturgia, *Sacrosanctum*

Concilium,
habeatur,
magis sign
Eorundem
cis, sollem
Horarum l

In fine
cum scho
chorus, qu
ab asterisc
cantatur.

Propriu

In app
proprium
gliae Hor
benedicti

Pro mo
responsor
præbentu

DE AI

I. De r

Pro ha
sunt etia
ceptæ.

Neum
modulati
Hæ su

Concilium, n. 117, i. e. completio editionum typicarum) habeatur, responsoria nonnulla inter pulchriora et insimul magis significativa temporum liturgicorum, quibus se referunt. Eorundem usus multum commendatur, præcipue vero dominicis, sollemnitatibus et festis, loco responsiorum in *Liturgia Horarum* lectionibus annexorum.

In fine lectionum, responsoria cantantur a choro alternatim cum schola, omnibus sedentibus. Schola inchoat et sequitur chorus, qui post cantum versus, a schola factum, partem repetit ab asterisco. Versus *Gloria Patri* in fine responsoriū non amplius cantatur.

Proprium monasticum

In appendice huius *Libri Hymnarii* adiunctum invenitur proprium monasticum, secundum indicationes *Thesauri Liturgiae Horarum monasticae*, una cum proprio Congregationis benedictinæ Solesmensis.

Pro monachis, qui iuxta regulam sancti Benedicti quibusdam responsoriis versum *Gloria Patri* addere cupiunt (cap. ix), præbentur in fine octo toni huius versus.

DE ALIQUIBUS REGULIS IN CANTU SERVANDIS

A SOLEMENSIBUS MONACHIS PROPOSITIS

I. De neumis

Pro hac editione Antiphonalis Romani renovati, renovatæ sunt etiam figuræ typographicæ notationis musicæ usu receptæ.

Neuma, quæ constat ex omnibus notulis in eadem syllaba modulatis, magis minusve extenta esse potest.

Hæ sunt diversæ figuræ e quibus neumæ constant:

NEUMÆ AUT NEUMARUM ELEMENTA	EXEMPLA FIGURARUM		
	FIGURÆ RECTÆ	FIGURÆ LIQUESCENTES	
I. PUNCTUM	◆ ◆	◆ ◆ ◆	◆
2. VIRGA	▀		
3. APOSTROPHΑ	♪	♪	
4. ORISCUS	▬		
5. CLIVIS	▬ ▬	▬ ▬ ▬	▬
6. PODATUS	▬ ▬	▬ ▬ ▬	▬
7. PES QUASSUS	▬	▬ ▬	
8. QUILISMA-PES	▬	▬ ▬	
9. PODATUS INITIO DEBILIS	▬	▬	
10. TORCULUS	▬ ▬	▬ ▬	▬
11. TORCULUS INITIO DEBILIS	▬ ▬	▬ ▬	▬
12. PORRECTUS	▬▬	▬▬	▬▬
13. CLIMACUS	▬▬	▬▬	▬▬
14. SCANDICUS	▬	▬ ▬	▬ ▬
15. SALICUS	▬▬	▬▬	
16. TRIGONUS	◆◆		

Notanda sunt in p.
— numeris 9 et 11, ne-
cum sit tenuis, decur-
— notulæ liquestante
traditionem;
— numero 16, trans-
notulæ ex seipsis leve-
prima, repercutienda

Insuper, figuræ plumbi
habent in ordine maiori
acutiorem indicat, oportet
non amplius habere, quia
loquitur situs in linea.

II. Quomodo neu

In primitivis nota-
rum pertinent indicia
— tum quibusdam sig-
additis,
— tum alterationibus
— tum elementorum
diremptiones neuma-

A. De episemate tra

Episemata indicant
incumbant (sicut c
subnotant (sicut pod
augendæ sunt ; si
superior sola augend

Si notula unica
neumis magis exten-
obtinendam, fit alio-
producatur, ita tam
supervenientis, etsi
affici potest.

B. De diremptione

Ad augendum
universalis quippe
diremptio neumati

Notanda sunt in primis quæ innovantur:

- numeris 9 et 11, neumæ initio debiles, quarum prima notula, cum sit tenuis, decursu temporis sæpius evanuit;
- notulæ liquecentes maiore numero secundum antiquorem traditionem;
- numero 16, transcriptio usu recepta trigoni, cuius trinæ notulæ ex seipsis leves sunt, secunda vero, in eodem gradu quo prima, repercutienda.

Insuper, figuræ plures, quæ in primitivis notationibus vim habent in ordine melodiæ (v.g. virga simplex, quæ sonum acutiem indicat, oriscus extremus, qui descensum...) causas non amplius habent cur exprimantur. Pro illis enim satis loquitur situs in lineolis hodiernæ notationis.

II. Quomodo neumae legantur

In primitivis notationibus, ea quæ ad expressionem notularum pertinent indicantur:

- tum quibusdam signis (episematis) aut litteris notationi superadditis,
- tum alterationibus quibusdam figurarum,
- tum elementorum coniunctione vel eorum disiunctione, (i.e. diremptiones neumaticæ).

A. De episemate transverso

Episemata indicant augendum esse valorem notularum quibus incumbant (sicut clivi, torculo, climaco, porrecto) aut quas subnotant (sicut podatum, cuius ambæ notulæ superpositæ tunc augendæ sunt; si autem podato incumbit episema, notula superior sola augenda est.)

Si notula unica quilisma præcedit, subauditur episema. In neumis magis extensis, ad maiorem in scribendo simplicitatem obtinendam, fit aliquando ut episema super elementa plura producatur, ita tamen ut notula propria cuiuslibet quilismatis supervenientis, etsi in medio posita, numquam revera episemate affici potest.

B. De diremptione neumatica

Ad augendum valorem cuiusdam notulæ, alia ratio est, universalis quippe et omnibus scriptoriis communis, id est diremptio neumatica

Dum linea melodiæ signis ligatis aut excussis (v.g. serie punctorum inclinatorum) constituitur, diremptio non est. E contra, cum intermittitur series signorum ascendentium aut descendenterum, tum exprimitur adfuisse apud scriptorem melodiæ consilium augendæ notulæ quæ diremptionem præcedit; diremptio quæ fit post notulam superiorem maioris momenti est. Post notulam autem inferiorem lineæ melodiæ sæpe inveniuntur diremptionses, neutrales dictæ, quæ ex se nullam vim expressivam habent.

Diremptione neumatica iam clarius cognita, signa hucusque adhibita ut effectus diremptionum exprimantur, exinde parcius uti possunt.

C. De figuris liquecentibus

Figuræ liquecentes indicant quamdam enuntiandi adesse difficultatem, dum transitur ab una syllaba ad alteram (v.g. omnis, autem). Tum enuntiatione eiusmodi syllabæ, ultima notula neumæ leviter protrahitur si liquecentia est auctiva, attenuatur vero si deminuta.

III. Quantum valeant notulae diversæ

A. De valore ab ipsa notatione indicato

Cum quædam syllaba communis una notula afficitur, hæc figurat valorem fundamentalem in cantu gregoriano adhibitum (i. e. *valor syllabicus medius*).

Cum autem syllaba quædam pluribus notulis afficitur, uniuscuiusque sonus iure fit brevior valore syllabico prædicto, quippe quod consonantibus proferendis allevetur (*valor deminutus*). Verumtamen ultima notula neumæ, et maxime si rursus ascenditur, tendit ad valorem syllabicum recuperandum.

Episema transversum, cum unicam notulam in quadam syllaba cantandam afficit, indicat valorem syllabicum augendum esse (*valor auctus*). Ceterum ultima syllaba cuiuslibet verbi, una sola notula affecta, ad hoc valorem auctum ipso pondere tendit.

E contra, cum intra neumam plurium notularum incidit episema, valor deminutus ad syllabicum medium reducendus est.

Valoris deminutoris per se est prima notula quarumlibet neumarum initio debilium et quilisma: quorum usus coniunctus est.

B. De compensa
In quacumque
episema transve
vero rectum pri
rumque signoru
syllabicum in sy
structuræ servan

C. De vi interp

Episema rectu
ad signandos te
quo non sequitu

Punctum mor
tativum in claus

IV. De reperi

E notatione
notulas eiusden
unum sonum:
trigonis aut in c

Cum a verbo
gradu, fit repe
unum (crasis).

V. De gradi

Plurimæ su
tinctionum mo
tum minimum

Exemplum
depromptum

B. De compensatione valoris in syneresi

In quacumque formula tum dieresi tum syneresi subiecta, episema transversum notularum syneresim indicat; episema vero rectum priorem notulam dieresis probat. Quorum utrumque signorum usu coniuncto, intelligi potest aut valorem syllabicum in syneresi permanere, aut in dieresi integratatem structuræ servari.

C. De vi interpretativa valorum

Episema rectum, signum disiunctivum minimum, usurpatur ad signandos textus vel melodiæ elementorum terminos, ex quo non sequitur necessario aliquia auctio valorum.

Punctum mora usurpatur ad exprimendum tempus interpretativum in clausulis.

IV. De repercussione et coniunctione vocalium

E notatione gregoriana primitiva constat duas aut plures notulas eiusdem gradus in eadem syllaba numquam coniugi in unum sonum: unde unaquæque notularum in strophicis, in trigonis aut in omni alio huiusmodi concursu, repercutiatur.

Cum a verbo ad aliud in eadem vocali transitur, si in eodem gradu, fit repercussio, si autem in diversis, fit coniunctio in unum (*crasis*).

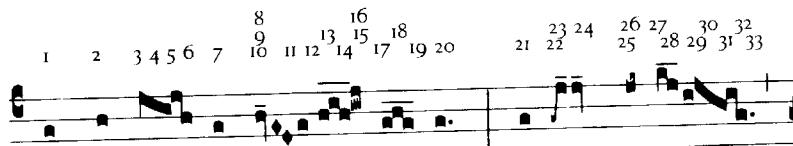
V. De gradibus divisionum in lineolis notationis

Plurimæ sunt lineæ rectæ ad exprimenda diversarum distinctionum momenta. Quibus addita est virgula, cuius momentum minimum omnium est:

virgula, divisio minima, minor, maior, finalis.

Exemplum sequens e R. Præcursor Dómini in die 24 iunii depromptum pleraque argumenta præcedentia illustrat:

de quo ip- se te- stá- tur: * Nullus ma- ior

- Neuma ex signis excussis : 8-10 ;
- neumæ elementum ex signis ligatis : 3-6 ;
- diremptio neumatica ascendens : 11 ;
- diremptio neumatica descendens : 28 ;
- diremptio neumatica neutralis : 10 ;
- valor syllabicus medius : 1, 2, 21 ;
- valor syllabicus recuperatus :
  - per episema transversum : 8, 17-19, 23-24, 27-28,
  - per diremptionem neumaticam : 11, 28,
  - ante vel post quilisma : 12-14, 16,
  - in ultima notula neumæ : 6, insuper 16 ac 24 ;
- valor syllabicus auctus :
  - in fine verbi : 7,
  - in fine membra : 33,
  - in fine periodi : 20;
- valor syllabicus deminutus : 3-5, 9-10, 25-25, 29-32;
- valor syllabicus deminutior : 15, 22.

Huius proœmii dispositiones ex perfecta adæquatione textus sacri cum melodia gregoriana defluunt. Propterea qui cantando dictioni latinæ sedulam dat operam, ipso facto iam potitur requisitus plurimis ad cantilenam gregorianam recte exsequendam.